

INFORMACJE NAUKOWE

Bogactwo różnorodności Centrum Dialogu w Łodzi

W 2015 r. minęło pięć lat od powołania Centrum Dialogu im. Marka Edelmana, łódzkiej instytucji kultury, której ideą jest udowodnianie, że historia jest ważną częścią codziennego życia, a wielokulturowość jest bogactwem Łodzi, które uczy i buduje tożsamość.

Centrum Dialogu powołano do życia uchwałą Rady Miejskiej w Łodzi z 25 sierpnia 2010 r. jako ośrodek kulturalno-edukacyjno-badawczy. Jego zasadniczym celem jest prowadzenie działalności w zakresie popularyzowania wielokulturowego i wieloetnicznego dziedzictwa Łodzi, ze szczególnym uwzględnieniem kultury żydowskiej oraz innych kultur mających znaczący wpływ na rozwój miasta. Szóstego października 2010 r. nowo powstająca instytucja otrzymała imię Marka Edelmana, zmarłego rok wcześniej bohatera powstania w getcie warszawskim, który przez niemal całe powojenne życie mieszkał i pracował w Łodzi.

Do najważniejszych zadań statutowych Centrum Dialogu im. Marka Edelmana należą m.in.:

- popularyzowanie dorobku różnych kultur, ze szczególnym uwzględnieniem kultury żydowskiej;
- upowszechnianie idei tolerancji oraz przeciwdziałanie przejawom rasizmu, ksenofobii i braku szacunku dla ludzi odmiennych światopoglądów, pochodzenia i kultury;
- prowadzenie działalności edukacyjnej na temat wielokulturowości, adresowanej do społeczności polskiej i zagranicznej;
- prowadzenie działalności szkoleniowej i edukacyjnej dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz wymiany międzynarodowej;
- realizacja projektów upamiętniających łódzką społeczność żydowską;
- działania na rzecz upamiętnienia Ocalałych i Sprawiedliwych oraz ich rodzin.

Centrum Dialogu im. Marka Edelmana prowadzi działania edukacyjne (lekcje, wykłady, warsztaty, spaceracje itp.), których celem jest kultywowanie wielokulturowego i wieloetnicznego dziedzictwa Łodzi, z uwzględnieniem wpływu, jaki historia wywiera na współczesność. Instytucja kładzie szczególny nacisk na żydowskie dziedzictwo Łodzi i relacje polsko-żydowskie, nie tylko ze względu

na założenia statutowe, ale też miejsce, w którym znajduje się budynek centrum – na Bałutach, tuż za granicą getta, w Parku Ocalałych, w którym od 2004 r. sadzone są drzewka pamięci z imionami osób ocalałych z łódzkiego getta i gdzie stoi pomnik Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata.

Pamiętać! Jednym z głównych zadań Centrum Dialogu im. Marka Edelmana jest organizacja wydarzeń upamiętniających historię Łodzi, w szczególności związanych z Litzmannstadt Getto. Od 2011 r. instytucja jest organizatorem miejskich uroczystości oddających hołd ofiarom getta, których gospodarzem jest Prezydent Miasta Łodzi i Prezes Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Łodzi.

W 2014 r. odbyły się obchody 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto, rozpoczęte cyklem wykładów współorganizowanych przez Uniwersytet Łódzki pt. „Encyklopedia getta”, gdzie o różnych aspektach historii getta opowiadali historycy, literaturoznawcy, filmowcy. Główne obchody w sierpniu rozpoczął koncert „Pieśń getta łódzkiego” w Parku Ocalałych w wykonaniu grupy Brave Old World, inspirowany muzyką wykonywaną na ulicach łódzkiego getta w czasie drugiej wojny światowej. Autorami tekstów byli uliczni grajkowie, przede wszystkim znany w getcie śpiewak Jankiel Herszkowicz. Zespół wykonywał pieśni w języku jidysz, tak jak były śpiewane w czasie wojny.

Uroczysty koncert z okazji 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto „Obym nie słyszał, jak płaczą gettowe ściany z rozpacz...” został wykonany przez Kwartet Czterech Kultur oraz Orkiestrę Kameralną i Chór Mieszany Filharmonii Łódzkiej im. Artura Rubinsteina pod dyrekcją Daniela Raiskina. Skomponowany został specjalnie na tę okazję przez młodego polskiego kompozytora Sebastiana Kondratowicza do tekstu Rywy Kwiatkowskiej, poetki z łódzkiego getta, pt. „Modlitwa gettowego Żyda”. W sierpniu 2014 r. sfinalizowany został projekt zaznaczania granic Litzmannstadt Getto zainicjowany już 10 lat wcześniej. Odbyły się również wystawa artystyczna „Getto XXI” i projekty filmowe, wydano wiele publikacji.

Przez cały rok były organizowane także wykłady dla nauczycieli, lekcje dla uczniów łódzkich szkół ponadgimnazjalnych, spacer edukacyjny, warsztaty.

Emisariusz. W 2014 r. w działalności instytucji szczególny nacisk został położony na wydarzenia wokół 100. rocznicy urodzin Jana Karskiego, polskiego patrioty, który informował świat o tragedii europejskich Żydów mordowanych przez Niemców w gettach i obozach na terenach Polski.

Wystawą inauguracyjną urodziny Karskiego w Polsce była ekspozycja w nowym budynku Centrum Dialogu przygotowana przez Narodowe Centrum Kultury pt. „Karski. Nie dać światu zapomnieć”. Kuratorem i autorem scenariusza był Jarosław Suchan. Multimedialna wystawa z aranżacją Roberta Rumasa cieszyła się ogromnym zainteresowaniem publiczności. Obejrzało ją kilkanaście tysięcy osób i została przedłużona o cały rok, aby z opowieścią o losach Kar-

skiego zapoznało się jak najwięcej zwiedzających. Wystawie towarzyszyło wiele wykładów, warsztatów, lekcje i projekcje organizowane przez Centrum Dialogu w siedzibie instytucji i poza nią (m.in. gry historyczne w przestrzeni miejskiej).

Centrum było także partnerem zorganizowanej przez Muzeum Historii Polski wystawy wędrownej pt. „Jan Karski. Człowiek Wolności”. Ekspozycja, według scenariusza Joanny Podolskiej, prezentująca biografię Karskiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego misji w czasie drugiej wojny światowej i roli, jaką odegrał, była pokazywana m.in. w Sejmie RP oraz w siedzibie ONZ w Nowym Jorku. W wyniku współpracy Muzeum Historii Polski, Fundacji Edukacyjnej Jana Karskiego i Ministerstwa Spraw Zagranicznych powstało wiele wersji językowych ekspozycji (angielska, francuska, niemiecka, rosyjska, włoska, czeska, hiszpańska i japońska). Otrzymała też nowy tytuł: „The World Knew: Jan Karski’s Mission for Humanity” („Świat wiedział. Jana Karskiego misja na rzecz ludzkości”). Wciąż jest pokazywana w placówkach konsularnych na całym świecie, od Buenos Aires po Tokio.

Z inicjatywy pracowników Centrum Dialogu w lutym 2013 r. powstał Klub Kuriera. W założeniu miał stać się miejscem grupującym młodych ludzi zainteresowanych poznawaniem historii w sposób bezpośredni, u jej źródeł. I tak się stało. Jan Karski okazał się idealnym bohaterem dla młodych, ambitnych i poszukujących Polaków. „Dla nas to postać, której dorobek i misja były próbą ratowania moralności świata w obliczu zła i tragedii drugiej wojny światowej” – napisali członkowie Klubu Kuriera. To oni przyczynili się do tego, że nazwisko i misja Karskiego trafiły do kilku tysięcy młodych osób w Polsce. Teraz Klub Karskiego zakorzeni się w stolicy, a uczniowie z Łodzi będą uczyć o Karskim swoich warszawskich kolegów.

Wydarzeniem uzupełniającym urodziny Karskiego był stworzony specjalnie na tę okazję spektakl muzyczno-plastyczny „Emisariusz”, napisany we współpracy z Elżbietą Chowaniec, w reżyserii Darii Kopiec. Łączył on elementy dramatu, musicalu oraz teatru lalek.

Muzyka pod ziemią. W latach 2011–2012 Centrum Dialogu im. Marka Edelmana było organizatorem festiwalu Łódź Czterech Kultur, podczas których starano się odkryć ciekawą i różnorodną przeszłość miasta i pokazać, jaki jest wpływ wielokulturowego dziedzictwa Łodzi na współczesność. Przywracając łodzianom wiele przestrzeni, m.in. hotel Savoy, dom Pinkusa, dachy i piwnice łódzkich kamienic, a nawet schodząc głęboko pod ziemię, gdzie w niezwyklej scenerii wielkich zbiorników wody pitnej na Stokach rozbrzmiewała muzyka Aleksandra Tansmanna i Grażyny Bacewicz w wykonaniu Kwartetu Czterech Kultur, goście festiwalu poszukiwali tożsamości Łodzi. Takich działań Centrum nie przerwało. W 2013 r. wraz z archeologami poszukiwało fundamentów nieistniejącej już synagogi przy ul. Wolborskiej na Starym Mieście. Od tego

samego roku Centrum zaprasza zawsze w czerwcu na imprezę piknikową do Helenowa – zabytkowego pofabrycznego parku nad rzeką Łódką. Był już swingujący Helenów, Helenów z Tuwimem w tle i Helenów teatralny. W 2015 r., w stulecie przyłączenia Bałut do Łodzi, Centrum zainicjowało „Bigiel na Żytynie” – koncerty i warsztaty na starej, brukowanej uliczce, gdzie diabeł mówi dobranoc, a łodzianie odnaleźli smak i zapach przedwojennej Łodzi. W tym samym roku wraz z uczestnikami projektu na Bałutach stworzony został „Bałucki słownik” prezentujący język tej dzielnicy. To także projekt kontynuowany.

Tolerancja i Żywa Biblioteka. Istotną częścią działalności Centrum jest upowszechnianie idei tolerancji oraz przeciwdziałania przejawom rasizmu, ksenofobii i braku szacunku dla ludzi odmiennych światopoglądów, pochodzenia i kultury. Od początku istnienia Centrum organizuje, we współpracy z Instytutem Tolerancji, Kolorową Tolerancję, akcję przeciwdziałania mowie nienawiści, w tym rasistowskim napisom na murach. Od 2014 r. organizuje także Żywą Bibliotekę. Projekt ma charakter otwarty, każdy może przyjść i wypożyczyć wybraną Żywą Książkę, a potem porozmawiać z nią przez 30 minut. W Międzynarodowym Dniu Tolerancji w 2015 r. jako książki w Żywej Bibliotece były m.in.: *Bezdomny*, *Była narkomanka*, *Gej*, *Kibic*, *Mama dziecka autystycznego*, *Muzułmanie*, *Niewidomy*, *Wegańska rodzina*, *Żyd*.

Biblioteka Centrum Dialogu. Centrum Dialogu prowadzi również regularną działalność wydawniczą. Ma na swoim koncie już kilkanaście publikacji. W 2014 r. książka Arnolda Mostowicza pt. *Żółta gwiazda i czerwony krzyż* rozpoczęła istnienie Biblioteki Centrum Dialogu. Książka nie jest tylko dokumentem z lat Holokaustu, ale i wybitnym dziełem literackim. Jest bardzo łódzka, a jednocześnie uniwersalna. W 2014 r. w ramach obchodów 100. rocznicy urodzin Arnolda Mostowicza Centrum Dialogu zorganizowało m.in. spacer po Łodzi szlakiem Arnolda Mostowicza i spotkanie z jego przyjacielem i autorem przedmowy do nowego wydania – Marianem Turskim. W Bibliotece Centrum Dialogu wyszła również powieść graficzna pt. *Naród zatracenia* Macieja Świerkockiego i Mariusza Sołtysika, która jest odmienną próbą mówienia o Zagładzie, gdzie historyczne wydarzenia stają się tylko pretekstem do snucia fikcyjnej opowieści. Bohater mówi o Łodzi: „Wyobrażałem ją sobie jako wielki statek, także dlatego, że w naszej dzielnicy ulice były wykładane kocimi łbami, które w moich oczach przypominały fale. Byłem ciekawy, czy ulice można wykladać też głowami ludzi”. Bohater patrzy na getto i czytelnik rozpoznaje różne fakty historyczne i miejsca, ale jest jeszcze kilka warstw tej opowieści. Kolejne tomy Biblioteki będą wydawane. W 2015 r. wyszedł pierwszy tom *Drzewa życia* Chavy Rosenfarb, powieści o łódzkim getcie, która została napisana w jidysz.

Katalog „Czas Litzmannstadt Getto. Obrazy filmowe” w wersji polskiej i angielskiej jest elementem projektu filmowego „Piekło na Ziemi Obiecanej”. Zna-

lazły się w nim opisy wszystkich prezentowanych w ramach przeglądu filmów o łódzkim getcie oraz teksty przybliżające tło historyczne, tematykę, jak i estetykę filmów.

W ramach 70. rocznicy likwidacji Litzmannstadt Getto otwarto wystawę „Jesteśmy drzewami wiecznymi...”, prezentującą 10 osób ocalałych z getta w Litzmannstadt. Historie tych osób z poszerzonym materiałem fotograficznym, z opisem w języku polskim i angielskim, opublikowano w formie książki pt. *Drzewa pamięci. 10 opowieści z łódzkiego getta*. Organizację obchodów tej rocznicy zwieńczyła publikacja pt. *Łódź pamięta*, podsumowująca obchody, zawierająca treść oficjalnych przemówień odczytanych na stacji Radegast, listy od ocalałych oraz wiele fotografii wykonanych podczas obchodów.

Jako podsumowanie Roku Karskiego w Łodzi Centrum Dialogu im. Marka Edelmana wydało album zawierający wydarzenia zorganizowane w Łodzi przez instytucje i organizacje zaangażowane w organizację obchodów rocznicowych.

To tylko wybrane pojedyncze działania Centrum Dialogu, które są liczne i bardzo różnorodne. Szczegółowo można o nich przeczytać i śledzić je w Internecie na stronach: www.centrumdialogu.com, Facebook, Instagram.

Joanna Podolska
Centrum Dialogu im. Marka Edelmana

Pięć lat „Kwartalnika Romskiego”

Radomskie Stowarzyszenie Romów „Romano Waś” powstało w 2004 r. w Radomiu. Za swoje główne cele uznało: współdziałanie z władzami, instytucjami i organizacjami powołanymi do współpracy i ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych, współpracę ze stowarzyszeniami i organizacjami romskimi na terenie kraju i zagranicą, utrzymywanie więzów kulturowych i rodzinnych wśród Romów, ochronę tożsamości etnicznej Romów oraz dążenie do zapewnienia warunków zachowania tradycji i języka, kształtowanie zasad współżycia między Romami a resztą społeczeństwa wedle zasad opartych na uznaniu odrębności, wzajemnej tolerancji, poszanowaniu kultury, tradycji, języka i obyczajów. Do podstawowych zadań Stowarzyszenia zaliczono również reprezentowanie Romów wobec władz i instytucji Rzeczypospolitej Polskiej i na forum międzynarodowym, w instytucjach międzynarodowych i w organizacjach pozarządowych, działania na rzecz ochrony spuścizny kulturowej, popularyzację w społeczeństwie polskim tradycji, zwyczajów, kultury Romów poprzez różnego rodzaju organizowane kursy i imprezy, edukowanie młodego pokolenia Romów i pomoc w uzyskaniu wykształcenia, promowanie kobiet romskich w życiu